

УДК 371.132

DOI 10.32755/sjeducation.2025.02.138

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

Потапчук Тетяна Володимирівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної
освіти, Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

(76025, Україна, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
e-mail: tatvolod@ukr.net)

ORCID: 0000-0003-1680-6976

Researcher ID AAE-6408-2022

У процесі дослідження здійснено аналіз психологічних і педагогічних джерел, що дозволило глибше осмислити сутність поняття «толерантність» як однієї з ключових моральних якостей особистості. В основі цього поняття лежить ціннісне ставлення до інтересів, переконань, звичок та поведінки інших людей, що виявляється через прагнення досягати взаєморозуміння без застосування будь-яких форм насильства.

Акцентовано увагу на концепції педагогіки партнерства, методологічну основу якої становить гуманне виховання як система взаємодії, основою якої є доброзичливе та шанобливе ставлення до дитини. Психологічний аспект цієї моделі освітньої діяльності ґрунтується на принципах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що охоплює діалогічне спілкування, рівноправне партнерство між педагогом, учнем і батьками, врахування інтересів усіх учасників освітнього процесу і спільну відповідальність за досягнення результату. З'ясовано, що основна мета педагогіки партнерства полягає в подоланні недовіри й формуванні нового рівня відносин між сім'єю та освітнім середовищем.

Розглянуто педагогічні умови виховання толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства. Зокрема, обґрунтовано важливість застосування ефективних методів та форм виховання, включно з організацією позааудиторної діяльності шляхом реалізації циклів спілкування під назвою «Виховуємо толерантну особистість». Наголошено на необхідності координації виховних підходів між викладачами і студентами з метою виховання моральних якостей на основі толерантної поведінки.

Результати дослідження демонструють можливість створення системи формування толерантності майбутніх вихователів за допомогою впровадження педагогіки партнерства, що сприятиме формуванню гармонійної взаємодії між учасниками освітнього процесу, розвитку моральних

і соціальних компетенцій здобувачів вищої освіти, а також підвищенню загального рівня вихованості та згуртованості освітнього середовища.

Ключові слова: педагогічні умови, формування толерантності, майбутні вихователі, педагогіка партнерства, позааудиторна діяльність.

SUBSTANTIATION AND VERIFICATION OF THE EFFECTIVENESS OF THE PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING TOLERANCE OF FUTURE TEACHERS ON THE BASIS OF PARTNERSHIP PEDAGOGY

Potapchuk Tetyana,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Theory and Methodology of
Preschool and Special Education,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(57 Shevchenko Street, Ivano-Frankivsk, 76025, Ukraine,

e-mail: tatvolod@ukr.net)

ORCID: 0000-0003-1680-6976

Researcher ID AAE-6408-2022

The study involves an analysis of psychological and pedagogical sources, which deepens the understanding of the concept of tolerance as one of the key moral qualities of an individual. At the core of this concept lies a value-based attitude towards the interests, beliefs, habits, and behavior of others, demonstrating a commitment to achieving mutual understanding without resorting to any forms of violence.

Attention is drawn to the concept of partnership pedagogy, whose methodological foundation is rooted in humane education as a system of interaction built upon kind and respectful treatment of children. The psychological aspect of this educational model is based on the principles of subject-subject interaction, which incorporates dialogical communication, equitable partnership among educators, students, and parents, consideration of all participants' interests in the educational process, and shared responsibility for achieving results. It has been determined that the primary goal of partnership pedagogy is to overcome mistrust and establish a new level of relationships between families and the educational environment.

The study examines the pedagogical conditions for fostering tolerance in future educators through the application of partnership pedagogy principles. In particular, it emphasizes the importance of employing effective methods and forms of education, including organizing extracurricular activities under the framework titled "Fostering a Tolerant Personality." The necessity of coordinating educational approaches between instructors and students to develop moral qualities based on tolerant behavior is underscored.

The study's findings demonstrate the possibility of creating a system to foster tolerance in future educators through the implementation of partnership pedagogy. This approach contributes to establishing harmonious interactions among

participants in the educational process, advancing moral and social competencies among higher education students, and enhancing the overall level of education and cohesion within the educational environment.

Key words: *pedagogical conditions, fostering tolerance, future educators, partnership pedagogy, extracurricular activities.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження, присвяченого реалізації педагогічних умов виховання толерантності у майбутніх вихователів на принципах педагогіки партнерства, полягає в його значущому впливі на формування толерантності здобувачів вищої школи. Зокрема, це виявляється в таких аспектах: підвищення рівня знань про характеристики толерантної особистості; формування чіткого уявлення про риси толерантної й інтолерантної особистості; розвиток усвідомлення важливості толерантних якостей; стимулювання мотивації до виявів доброзичливості, співчуття й терпимого ставлення до інших; оволодіння навичками співпраці; активний вияв толерантних рис у процесі міжособистісної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження та діагностування рівнів сформованості толерантності у студентів педагогічних факультетів дозволив визначити педагогічні умови формування толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства.

У полі зору сучасної філософії дослідження толерантності є однією з ключових тем. Цьому питанню присвятили свої праці такі філософи й дослідники, як Карл-Отто Апель, Л. Глинська, О. Грива, І. Лисак, М. Пірен, Т. Сагановська, П. Саух, Г. Складарова та багато інших. Філософське осмислення толерантності допомагає розкрити її значення не лише в освітньому контексті, а й у ширшому соціокультурному середовищі [2].

Тема виховання толерантної поведінки також знайшла активний відгук серед психологів. Дослідження провідних учених, таких як Г. Балл, І. Бех, В. Галузяк, Ж. Гладких, Н. Губа, О. Кононко, С. Максименко, О. Шаюк та інших, підкреслюють важливість формування емпатійності, поваги до різних точок зору та прийняття культурного різноманіття як основи гармонійної особистості [4].

Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми належить сучасним українським педагогам. Значущі дослідження проводять такі діячі науки і освіти, як Л. Бернадська, О. Докукіна, Л. Канишевська, В. Нечерда, А. Ремньова, О. Савченко, А. Сиротенко та інші. У своїх роботах вони зосереджуються на розробленні методик навчання та виховання молодого покоління в дусі толерантності [5].

Закордонні вчені також зробили значний внесок у цю сферу. Роботи К. Грант, М. Конше, Р. Крісті, Б. Рієрдон і К. Роджерса приділяють увагу міжкультурному діалогу та питанням особистісної відкритості до інших.

Особливий інтерес викликає концепція педагогіки партнерства як інноваційного підходу до навчання. Ця ідея стала предметом ґрунтовних досліджень таких українських учених, як Н. Бібік, Л. Гончар, В. Ковальчук, Н. Коханова та інші. Педагогіка партнерства спрямована на побудову освітнього процесу на основі взаємоповаги, взаєморозуміння та довіри між усіма учасниками освітнього середовища. Не можна оминати увагою й літературний аспект виховання толерантності. Сучасні українські автори у своїх творах акцентують увагу на питаннях прийняття іншого та подолання упереджень. Наприклад, книги А. Куркова заглиблюють читача в багатшаровість людської природи та закликають до прийняття різноманіття. І. Карпа звертає увагу на соціальні виклики й важливість поваги до інших культур. В. Агеєва у своїх літературознавчих текстах розкриває феномен інших через художній дискурс.

Серед видатних педагогів, які займалися вивченням педагогіки партнерства, варто згадати таких класиків, як В. Сухомлинський та Ш. Амонашвілі, що акцентували увагу на важливості будування партнерських стосунків між учителем і учнем, учителем і батьками, а також між школою і батьківською спільнотою.

Педагогіка партнерства є актуальною темою і для сучасних дослідників, серед яких – П. Байдаченко, І. Гавриленко, Г. Задорожний, О. Іонова, А. Рибіна, З. Сазонова, Л. Хижняк, які розглядають численні аспекти цієї проблематики. Етико-педагогічні вимоги до взаємодії з дітьми та їхніми батьками

аналізують Т. Кириєнко та В. Сухар; зміст і методики педагогічної роботи з батьками досліджують Л. Островська, О. Долина, Т. Кириєнко; умови для ефективної роботи педагогічного колективу у формуванні моральних якостей дитини розглядають А. Алексєєнко, Л. Божович і В. Пластовий [3].

Праці вчених охоплюють різноманітні аспекти цієї проблематики, зокрема теоретичні засади, практичне впровадження, аналіз результатів і перспективи розвитку партнерської взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Завдяки зусиллям учених педагогіка партнерства розвивається як один із ключових напрямів модернізації сучасної освіти.

Мета статті – обґрунтувати та перевірити ефективність педагогічних умов формування толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства.

Виклад основного матеріалу. Дослідники тлумачать поняття «педагогічні умови» як зовнішні обставини, фактори, що здійснюють суттєвий вплив на протікання педагогічного процесу, тією чи іншою мірою створені педагогом, що передбачає, проте не гарантує певного результату процесу. У контексті нашого дослідження педагогічні умови розглядаємо як «діючі етапи педагогічної системи, що забезпечують досягнення поставленої мети» [1].

Результати діагностичного зрізу рівнів вихованості толерантності засвідчили необхідність обґрунтування педагогічних умов виховання толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства.

У нашому дослідженні застосовували експертне оцінювання педагогічних умов виховання толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства.

Для експертної оцінки викладачам було запропоновано такі варіанти педагогічних умов:

- 1) підвищення професійної компетентності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства;
- 2) створення толерантної атмосфери у студентському колективі;
- 3) змістове й методичне забезпечення процесу виховання толерантності у студентів на засадах педагогіки партнерства;

4) удосконалення змісту позааудиторної діяльності шляхом реалізації циклу годин спілкування «Виховуємо толерантну особистість»;

5) ознайомлення здобувачів з правилами толерантного спілкування;

6) узгодження виховних позицій викладачів у вихованні толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства.

З метою визначення з-поміж виокремлених нами педагогічних умов виховання толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства було обрано групу експертів (15 осіб – викладачів).

Експерти визначили найбільш значущі педагогічні умови виховання толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства.

Середня зважена оцінка обчислювалася за формулою:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{k=1}^5 k w_k}{\sum_{k=1}^5 w_k} \quad (3.1),$$

де w_k – кількість респондентів, які вибрали оцінку k .

За результатами експертного оцінювання педагогічних умов виокремлено як найбільш ефективні такі:

– використання доцільних методів і форм виховання толерантності майбутніх вихователів;

– удосконалення змісту позааудиторної діяльності шляхом реалізації циклу годин спілкування «Виховуємо толерантну особистість»;

– узгодження виховних позицій викладачів закладів вищої освіти у вихованні толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства.

В експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування толерантності майбутніх вихователів на за-

садах педагогіки партнерства брали участь 54 студенти кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти.

За результатами експертного оцінювання педагогічних умов формування толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства виокремлено як найбільш ефективні такі педагогічні умови:

- розроблення авторської програми виховних годин (заходів) для студентів педагогічних факультетів;
- залучення студентів педагогічних факультетів до участі у студентському самоврядуванні, спрямованому на формування толерантної поведінки;
- організація та проведення занять для наставників студентських груп «Формуємо толерантність майбутніх педагогів».

Під час реалізації програми виховних годин для студентів педагогічних факультетів використовували різноманітні методи, зокрема розповідь, пояснення, переконання, бесіду, демонстрацію позитивного прикладу, дискусії, вправи, педагогічні вимоги, врахування суспільної думки, створення виховних ситуацій, мозковий штурм, а також рольові та імітаційні ігри.

Для проведення занять застосовували різні форми роботи, серед яких тематичні бесіди, тренінги, майстер-класи зі спілкування, вікторини, аналіз і розв'язання проблемних ситуацій, обговорення літератури та висловлювань про толерантність, відеопрезентації, перегляд і аналіз фільмів, проєктна діяльність, інсценізації, робота в малих групах, індивідуальні консультації. Окрім того, організовували акції, флешмоби, спортивні змагання та літературні вечори [4].

Студенти педагогічного факультету брали активну участь у різноманітній позааудиторній діяльності, яка охоплює такі напрями:

- *самостійна робота* – підготовка до занять (семінарів, практичних і лабораторних), опрацювання навчального матеріалу, конспектування першоджерел, робота з довідковою літературою, електронними ресурсами, написання курсових робіт, рефератів тощо;
- *науково-дослідницька діяльність* – участь у наукових товариствах, гуртках, студіях, творчих групах, лабораторіях,

конференціях, конкурсах, олімпіадах, написання статей, доповідей, проходження педагогічних практик;

– *громадська активність* – робота в органах студентського самоврядування, волонтерських ініціативах, профспілках, участь у зборах, мітингах тощо;

– *художньо-естетична діяльність* – заняття в музичних, хореографічних, театральних та літературних гуртках, участь у концертах, виставах, КВК тощо;

– *фізкультурно-спортивна діяльність* – тренування у спортивних секціях, участь у змаганнях, олімпіадах, професійному спорті;

– *дозвілєва сфера* – активний відпочинок, розважальні заходи, зустрічі з друзями, спілкування в молодіжних субкультурах;

– *культурно-просвітницька діяльність* – відвідування концертів, театрів, виставок, музеїв, екскурсій тощо.

Принципи студентського самоврядування для формування толерантної поведінки:

1. Приймати кожного студента таким, яким він є.

2. Формувати толерантне освітнє середовище на факультеті.

3. Використовувати методику особистісно орієнтованої колективної творчої діяльності.

4. Враховувати професійні інтереси студентів та їхню зону найближчого розвитку.

5. Будувати спілкування на основі діалогу, взаємного розуміння та поваги до думок інших.

6. Залучати елементи особистісного зростання, що відповідають очікуванням студентів (емоції, переживання, відповідні дії та вчинки).

Наступна педагогічна умова – *організація та проведення занять для наставників студентських груп*. У процесі формування толерантності майбутніх вихователів ключову роль відіграє робота наставників студентських груп [4]. Важливими чинниками цього процесу є:

– *Формування стійкої мотивації до педагогічної діяльності* – заохочення студентів до усвідомлення значущості професії вихователя та її впливу на виховання толерантної особистості.

– *Емоційно-ціннісне ставлення до толерантності* – розуміння наставниками важливості толерантної взаємодії та сприяння її розвитку серед здобувачів.

– *Розвинута емпатія* – здатність наставників до співпереживання та розуміння емоційного стану студентів.

– *Володіння методами формування толерантності* – використання ефективних підходів і форм роботи у позааудиторній діяльності для розвитку толерантних установок у майбутніх вихователів.

– *Навички запобігання та розв’язання конфліктів* – уміння розв’язувати проблемні ситуації та створювати конструктивне середовище для комунікації.

– *Здатність до професійно-педагогічної рефлексії* – аналіз власної діяльності та її впливу на формування толерантних цінностей у студентів.

Ці складові забезпечують ефективне формування толерантності як невід’ємної риси майбутніх вихователів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, формування толерантності студентів на засадах педагогіки партнерства є важливим завданням сучасної освіти, оскільки толерантний вихователю здатний створювати комфортне та безпечне освітнє середовище, сприяти розвитку особистості кожної дитини та забезпечувати ефективну комунікацію в освітньому процесі.

Таким чином, забезпечення педагогічних умов для формування толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства є ключовим фактором у підготовці кваліфікованих фахівців, здатних виховувати толерантне покоління та будувати демократичне суспільство.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні програми з формування толерантності майбутніх вихователів на засадах педагогіки партнерства.

Список використаних джерел

1. Нечерда В. Б. Педагогічні умови виховання толерантності у старших підлітків у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2014. 332 с.

2. Орловська О. В. Підготовка майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2011. 21 с.

3. Стешиц І. В. Управління розвитком педагогічного партнерства вчителів в умовах методичної роботи початкової школи : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». Київ : ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2023. 269 с.

4. Таргоній І. В. Формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності : дис. ... канд. пед. наук. Рівне, 2020. 247 с.

5. Чередник Л. М. Формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук. Бердянськ, 2020. 523 с.

References

1. Necherda, V. B. (2014), Pedagogical conditions for the education of tolerance in older adolescents in the educational process of a comprehensive school : PhD in Pedagogy Thesis, Kyiv.

2. Orlovska, O. V. (2011), Preparation of a future teacher for the education of tolerance in high school students : abstract of PhD in Pedagogy Thesis, Kyiv.

3. Steshyts, I. V. (2023), Management of the development of pedagogical partnership among teachers in the conditions of methodological work in primary school : Philosophy Doctor Thesis, University of educational management of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

4. Tarhonii, I. V. (2020), Formation of tolerance of students of pedagogical colleges in extracurricular activities : PhD in Pedagogy Thesis, Rivne.

5. Cherednyk, L. M. (2020), Formation of readiness of future teachers for tolerant education of younger schoolchildren : PhD in Pedagogy Thesis, Berdyansk.